

КОЙ Е СТРАШИМИРОВИЯТ ГЕРОЙ ВАСИЛ ДЪЛГОКОСИЯ ОТ „ХОРО“?

Константин Николов

В нашата литературна критика е залегнало убеждението, че Антон Страшимиров в „Хоро“ и Гео Милев в „Септември“ са изобразили събитията от 1923 г. като стихийен бунт на народа, а не като въстание, организирано и ръководено от определена революционна организация. В грях на двамата писатели се вмения още липсата на широка картина на тая борба и отсъствието на образа на революционера.

Силен и правдив в обрисовката на народните палачи, Страшимиров показва слабост в изобразяване на революционерите. Дадени са главно два типа: интелгентът-романтик с неясни разбирания за революционната борба (Иско) и доктринерът (студентката), която обяснява всичко с „икономическия принцип“. Едничък Васил Дългокосия е представен като революционер с опит и решителност.

Какъв е единственият здрав революционер от прогресивния персонаж на Страшимиров? Сам авторът не го назовава, но сочи, че не е комунист. Той не е и земеделец. Какъв е наистина Васил? Мнозина читатели, особено по-младите, които не познават отблизо разположението на революционните сили по време на Септемврийското въстание и след него, могат да се затруднят в определянето на идейния му облик. През 1933 г. Г. Бакалов посочи идейната принадлежност на Васил. Защо по-късно литературните критици намираха образа му неясен, неопределен? Единствен може би Георги Марков го посочи като „анархистуващ революционер“. Нас ни интересува не само въпросът, представител на коя обществена групировка е Васил, а и кой е той, има ли свой прототип?

В чужбина съществува богата литература за прототиповете на героите от романите на големите писатели. В Русия и СССР се е спорило дълго за прототипа на Верховенски (Нечаев) в „Бесове“ и на Рудин (Бакунин) в едноименния роман на Тургенев. Героите на Толстой често пъти са близки и родственици на писателя — Оболенски, Шчербатови под сходните имена Облонски и Шчербацки. Има много автобиографични елементи във „Възкресение“ и „Утро на помещика“.

У нас Димо Минев има благородната идея навреме да разкрие живите хора, послужили на Йовков като първообрази на повечето от героите му. Проф. Иван Шишманов и по-късно същият Минев изясниха множество от героите на Вазов в „Под игото“, „Немили-недраги“ и др.

Не може да се каже същото за Страшимиров, особено за по-ранните му творби. Той живя сред народа от младини, участвуваше в първите стъпки

на народничеството у нас заедно със Спиро Гулабчев, в създаването на учителското и на социалистическото движение. И пресъздаде не един от хората в тези движения. Никой обаче не се зае приживе на писателя да изясни по-важните му герои, ако изключим Ст. Станчев, който писа през 1938 г. за Александър Георгиев — Коджакафалията в един от романите на Страшимиров. А сам Страшимиров разказва: „Всички други образи в „Без път“ са взети направо от живота. Прототиповете се познаха и едни ми се разсърдиха неприлично, а други ми стискаха виновно ръката“ (Живот и творчество, 1931, стр. 202).

Живи са още мнозина от участниците в събитията от 1923 г. Но приближава половин столетие от тях и никой не се е погрижил да научи и разкрие прототиповете, ако не на всички, поне на по-важните от героите на „Хоро“. Нима е без значение да се знае коя българска майка се крие зад Капанката?

Дали събитията в „Хоро“ са действителна случка, не е известно. Спомените на близки на писателя, проучването на архива му може би ще изяснят нещата. Къде се развиват събитията на „Хоро“? Къде е станала прословутата сватба и страшното хоро? Има ли Страшимиров пред вид някое от средногорските градчета? За него не е трудно, без да спазва цялата историческа истина, да създаде картината на бурните събития в едно от тях. Впрочем той сам пише: „А годините на градските лозя вече се разкриха: свиши чело далеч Средна гора.“

Засега едничкото, което узнаваме с положителност, е първообразът на Васил Дългокосия. Кой е наистина Васил, главният любим герой на Страшимиров? Това е Васил Икономов.

Васил Икономов е роден на 9.VIII. 1898 г. в Айтос. Баща му, Боньо Икономов, е роден в Стара Загора в 1867 г., син на бедно свещеническо семейство. Майка му, по баща Векева Генова, е родена в Котел в 1878 г., дъщеря на заможно чифликчийско семейство в Добруджа. Дядото на Васил по баща, свещеник Стефан Попколчев и брат му, също свещеник — Анастаси Попколчев — участвуват в подготовката на Старозагорското въстание от 1875 г. Повечето от събранията на съзаклятието ставали в техния дом. При венчавката на дядото и бабата на Васил в 1852 г. кръстник бил Васил Левски, по това време ученик в IV клас на Старозагорското петокласно училище, живял при своя роднина и наставник йероманях Митрофан. До 1872 г., пребивавайки в Стара Загора, Левски е бил укриван от венчаното от него семейство. Лелята на Васил по баща, Зюмбюла Попстефанова, учителка в Клисурска, взела живо участие в Априлското въстание. Нейният лик е запазен в читалищния музей в Клисурска и до днес.

Боньо Икономов, дългогодишен висш чиновник в Дирекцията на пощите, напуснал ведомството по собствено желание и започнал търговия с единственото намерение да приспособи към търговията и сина си Васил, за да му създаде добро бъдеще в живота. Скоро обаче разбрал, че от Васил търговец не става. Майката, Рада, свършила Старозагорската девическа гимназия, учителствувала в Пещера.

Прогимназия и гимназия Васил завършил в София. Само VII гимназиален клас учил в Копривщица, където живели родителите му по време на Първата световна война. Стеснителен и мълчалив, Васил бил верен на дадена дума. Учителите го уважавали за достойното му държане. Още от малък той търси другари, наклонни към занимание с оръжие и взривове. Един ден 13-годишният Васил играл на улицата със съученици. Един от тях носел пистолет. Като видал, че приближава учител, той се уплашил и дал пистолета на Васил да го скрие. Слагайки го в джоба на панталона си, Васил закачил спусъка и пистолетът изгърмал. Куршумът се забил дълбоко в се-

далището му. Заведен в болница, лекарят констатира, че куршумът е влязъл дълбоко и не може да се извади без операция. Най-спокойно Васил се върнал в къщи като че нищо не се е случило с него.

Още в V гимназиален клас Васил започнал да чете книги от Чернишевски, Бакунин, Толстой и др., издадени от Бакалов и др., и се оформя като социалист. В Копривница освен с Михаил Герджиков се сближил с Пенчо Видин, революционер, напуснал фронта и живял нелегално из Балкана. Чрез него Васил се запознал с други работници левичари, изучил всички върхове и поляни в Средна гора и Балкана. Снабдил се с ловна и бойна пушка и през свободното си време бил постоянно в планината. Упражнен в стрелбата, той бил признат за пръв стрелец между ловците в Копривница.

В началото на 1918 г. Васил е повикан войник и пратен в Школата за запасни офицери в Княжево. Поради нуждата от офицерски кадър след кратко обучение школниците били произведени подпоручици и разпратени във войсковите части. Васил е назначен взводен командир в една батарея на тежкоартилерийски полк, действувал срещу руската артилерия откъд Дунава. Войниците скоро се привързали към командира си, защото той се държал с тях като брат. Началниците го подозирали, че разпространява леви идеи, и го следели. Все пак той бил известен като един от най-смелите и технически подготвени млади офицери в полка.

Уволнен след края на войната, той се прибира в София. Определен вече идейно, влиза в редовете на революционните движения. Без да отрича нуждата от широка организация и просвета за освобождението на народа, Икономов смята, че е необходима преди всичко въоръжена борба. Според него смелите хора трябва да вложат силите си в чисто терористична дейност, да преминат от отбрана към нападение и увличайки с примера си по-широки кръгове от народа, да дадат отпор на организиращата се реакция. Скоро той става живоотно звено между мнозина нелегални съидейници, поддържа връзки почти с цялата страна и особено с любимото му Средногорие и разчита много на тая нелегална мрежа за провеждане на плановете си. Негова грижа е да настане нелегалните по квартири, да ги въоръжи, да намери печатница за нелегална литература, да пази в нея цяла нощ или в пощата при експедицията ѝ.

В арестантското отделение на Александровската болница лежат близки хора, затворници. По план на Икономов и под негово ръководство няколко души през нощта режат телената мрежа, готови да нахлуят и обезвредят охраната и освободят предварително подготвените арестанти. Точно по тоя час двама от охраната повеждат дълъг разговор на двора до разсъмване. Въпреки настояването на Васил да довършат работата си, по искане на другарите му я изоставят, още повече, че задържаните са ранени и трябва да се изнасят на гръб. На следната нощ въпреки явната опасност Икономов реже наново бодливия тел. Други непредвидени причини осуетяват плана му. (По разказ на Г. Жечев, писател, член на Съюза на българските писатели, участник в акцията.)

През 1924 г. в Обществената безопасност е арестуван другар на Васил, който знае съдбата на мнозина от задържаните. Васил незабавно изпраща предупреждение до директора на полицията: „Глава за глава!“ Когато на другия ден подкарали арестувания за Г. Джумая (сега Благоевград), един от стражарите му казал, че тая нощ се готвело убийството му. Тежката дума на Васил го спасила от смърт (по разказа на пострадалия Васил Михайлов от София). През същата година Васил спасява 6 души комунисти и 3 земеделци, арестувани в Копривница, като ги освобождава с няколко души от четата. На поручика, конвоиращ арестуваните, било заповядано на път за Пирдоп

да бъдат избити (по разказа на Христо Нейчев Тепавичаров от Копривщица). В началото на февруари 1925 г. Васил е в София. Облечен като подофицер, напуснал града и пеш пристига на гара Курило, където началникът на гарата, негов съидейник, му дава убежище. За да отстрани подозрението на служещите при гарата и полицията, началникът им поверил „ж тайно“, че настанилът се подофицер бил от разузнавателната служба на Военното министерство, изпратен да открие и арестува някакъв офицер. След като престоял 7—8 дни, с един от нощните влакове Васил отпътувал за Подуянската гара. Оттук се отправил по шосето за Ботевград с файтон, доставен му от негов другар. Къде е напуснал файтона, не се знае, но именно в Балкана към Златица се присъединил към четата (по разказа на бащата на Васил).

Силен, хубав, в разцвета на младостта си, Икономов няма работа с жени. В досег със съидейници, той буди у тях чувство на уважение и респект като човек, отдаден изцяло на борбата. През 1920 г. той завежда в Копривщица свой другар, когото измъква от затвора на един провинциален град. Скоро тук идва малката сестра на освобождения — гимназистка, самата красота. Всички мъже — а тук са Георги Шейтанов, Жельо Грозев — са очаровани от нея и неспокойни. Единствен Васил минава край нея като край дърво! Не е ли разбирал от женска хубост? Не са ли вълнували сърцето му сините очи на девойката? Не може да се твърди, че не са го вълнували. Но той стягал душата си да не се поддава на излишни и вредни увлечения... Подобно великия си едноименник Васил Левски Икономов чака да свърши голямата сватба, че после „нашата“. Както в живота на Апостола не се говори за жена, така и за Икономов. Една жена, изглежда, имал той, в чиято квартира в София отсядал, когато слизал от планината. Отсядал и тръгвал бързо пак за Балкана. А бойните му припаси са грижливо подредени от нея, при която отсядал, водим от трепетите на сърцето или доверието на конспиратора. Починала, разказват, неомъжена, преживяла тежко ранната и героична смърт на своя другар и борец (по разказа на Михаил Герджиков).

Минал през много лични и групови акции, Васил замисля нови действия от голям мащаб. Заради кървавата баня над съидейниците му в Ямбол (26 март 1923 г.), извършена от военните зад гърба на земеделското правителство, за да разчистят пътя си към деветоюнския преврат, Икономов смята, че на Цанковото правителство трябва да се отговори твърдо. Така се ражда планът му да хвърли във въздуха Министерския съвет. Подготвил хора и материали, наел удобна квартира за прокопаване на тунел. Септемврийските събития попречили на проекта му (по разказ на Михаил Герджиков).

Септември 1923 г. заварва Икономов в Средногорието. За събраните на вр. Вълк селяни и работници от Стрелча, Копривщица и околните села той е признатият водач. „Води ни, бай Василе!“ — говорили те. „Братя — казал той в късата си реч, — благодаря ви за доверието, което ми оказвате. Ние сме се събрали за борба хора от всички леви течения. За мене революционер е всеки, който е готов на борба до смърт!“ „Като го гледах как ръве изгорелия черен хляб, печен на Вълк, мислех си: Хляб ли няма баща му, пари ли няма, какво му липсва, та е дошъл в планината, преследван от военни и полицейски сили!“ — разказва участник в това събрание (Христо Нейчев).

Млад и хубав, пълен със сили и решителност, скромен, с другарското си държане той печели обичта на хората. Нему вярват и го обичат редовите борци и ръководители на съпротивата. Той е живата връзка, вдъхновител и организатор на чети от негови съидейници в Стрелча, Копривщица, Троян, Ловеч, Котел, Сливен, Килифарево и лелее въоръжено движение по целия Балкан.

За борбата му в Средногорието говори един от четниците там. „Срещата стана далече от земянката. Непознатите бяха В. Икономов и Антон Ганчев от Пирдоп. Те бяха добре известни четници и се ползуваха със славата на смели борци. Икономов, макар да беше един от най-изтъкнатите анархисти по това време, осъждаше някои крайности на анархизма и беше за единодействие с комунистите. ... Те ни предложиха да се присъединим към тяхната група. Ние приехме. И добре, че не отказахме, защото К. Ч. беше издал не само всичките ни ятаци, но и местонахождението на земянката ни (стр. 70). Копривщенската група се беше разположила в местността „Петдесетница“. Живееха на открито, под завета на огромна скала. Състоеше се от В. Икономов, Васил Героя, Нешо Мандулов и др. Посрещнаха ни много весело. До огромната скала гореше буен огън. Отраженията на пламъците пъргаво играеха по върховете на дърветата. Един свиреше на кавал. Ако пламъците не осветяваха дула на пушки и тела на бухалки, човек би помислил, че са събрани безгрижни излетници“ (Г. Башикаров, Кискиновата чета, 1964, стр. 71). Останали без храна, четниците решават да вземат продуктите, които каруцари превозват от Пловдив за Копривщица. Но те се движат групово, охранявани от полиция или войници. Операцията ръководи Икономов. „Получихме нареждане, след като каруците навлязат в блокирания район, да не допускаме войниците. Още като ни забелязаха, войниците се върнаха. Не приеха боя.“ По-късно забелязали, „че в боен ред към нас се движи войска с каски, пушки и бомби... Г. веднага отиде да съобщи на Икономов. В тези напрегнати минути се чу гласът на Икономов. Той предложи на войниците да не стрелят и да се предадат. Но те получиха команда да открият огън. Сражението започна между Васил и войската, но постепенно обхвана всички четници.“ В резултат: много ранени войници, много патрони и бомби. Четниците отнесли храната на вр. Богдан (Башикаров, стр. 75—76).

Търсен усилено, Васил влиза спокойно в София. Неговата смелост и хладнокръвие го пазят. Облечен като ловец, с вярното си куче Пан, с чифтен гръб и скрито оръжие на пояса той обикаля Витоша и Люлин, кротко присяда към група излетници-съидейници и говори тихо някому: „Квартири! Оръжие.“ Премести се на другия край и пак: „Квартири! Връзки!“ После незабелязано се отдели от групата. Дълго ние следим отдалечаващия се силует на ловеца с кучето по билото на планината. За това свидетелствува не един съвременник.“ В такова време изникна Силвата (фалшиво име на Васил, бел. К. Н.) в Средногорието. Той поведе своята въоръжена чета от девет юнаци, верни и смели като тигри. Властта ги диреше под шумка. А той с две ловджийски кучета, с кожена чанта и двуцевка стои пред джамията и се визира мълчалив в минавачите:

— Ще те открият, макар да си смел като Левски!

Силвата дори не се усмихна на приятеля си, а само промълви:

— Действуваме като Левски! Дошъл съм за оръжие!...“ (Ламар, От изгрев до залез, София, 1966, стр. 264).

В тревожните дни на 1925 г. Васил смята, че е нужна акция, която да разтърси страната. И намисля най-грандиозния план в историята на революционното движение у нас: да залови царя жив и да иска в откуп не само прекратяване на репресиите, но и да диктува условия. „Нападението срещу царя станало съвсем случайно. Петимата нелегални се движат от Копривщица за Ботевград да установят връзки със своите ятаци. Изведнъж забелязали, че по шосето на отсрещния баир се движат три леки коли. Васил имаше сведения, че царят често ловува в околностите на Троянския манастир. По онова време леките коли са рядкост и съвсем естествено Икономов предположил, че това е царят. Набързо се притаили. На завоя е поставен Ант. Ганчев

със задача да пропусне първата кола и да спре втората. След като преминала първата кола, той се изправил да види на какво разстояние е следващата. Забелязан, колата се заковала на място и стреляли срещу Ганчев. После тя дала заден ход... Икономов метнал една след друга две бомби, останалите стреляли. С избухването на бомбите колата се блъснала в някакво дърво. Човекът, стоял на кормилото, скочил и се мушнал в гората. Не го подгонили, защото не знаели какво ще сторят другите две коли. Първата продължила пътя си, а третата се върнала обратно. Когато отишли на мястото на обрнатата кола, разбрали, че лицето, което стояло на кормилото, бил самият цар. Борис кормувал сам“ (Башикаров, стр. 72).

Вината за неуспеха на акцията на Арабаконак не лежи у Икономов, а в случайността и в желанието му да залови царя жив. С нея завършва революционната си дейност артилерийският поручик Васил Икономов. „След няколко дни научихме, че Икономов е убит. Във вестниците беше поместен голям негов портрет. Даваха се обширни сведения за живота му, за обстоятелствата на убийството, за намерения в него бинокъл на царя. Смъртта на Икономов посрещнахме с голяма болка. Бяхме изгубили храбър, добър и честен другар, когото дълбоко уважавахме“ (Башикаров, стр. 80). Петдесет години след смъртта на Икономов и други борци и политически деятели си спомнят за него с най-добри чувства. Като говори за бойните групи от съидейници на Васил в Ямболско, Сливенско, Кюстендилско, Дупнишко (Станкедимитровско), Цола Драгойчева пише: „Истината изисква да се признае, че (Копривщенската група, бел. К. Н.) действа с безумна смелост, нанася на врага болезнени удари, след което изчезва бързо и никаква вража потеря не е в състояние да открие дирите ѝ, да я догони и унищожи. Дватамата водачи на тая нелегална група — Васил Икономов и Васил Героя — са добили почти легендарна слава със своята неустрашимост в боя и хладнокръвие пред смъртта“ (Ц. Драгойчева, Повеля на дълга, София, 1972, стр. 353).

Васил обичах и големи хора — писатели, общественици. Михаил Герджиков е неговият кръстник в освободителните идеи. Той го цени високо. „Млад е още, неподготвен още теоретически, но е със замах, с широки проекти и ще играе голяма роля в движението“ (по личен разказ на Мих. Герджиков). Проф. Парашкев Стоянов, другарят на комунарите Елизе Реклю, Луиза Мишел, Жан Грав, обича от сърце Васил. И защото не е могъл да откаже именно нему, оставя Васил да го води по нелегални квартири да лекува болни и ранени. Той учил Васил как затворниците да причиняват сами рани по тялото си, за да бъдат изпращани в болница, откъдето Васил да ги освобождава. В родствени връзки с Г. Бакалов, Васил поддържал тия връзки. Бакалов се радва на честния революционер. Благодарение на него Бакалов превежда и издава „Идеали и действителност в руската литература“ на Кропоткин, 500 екземпляра от която откупува организацията за улеснение на издаването ѝ.

Васила обича и Антон Страшимиров. Романтик, свободомислещ, „буяга“, той обичаше и ценеше всяка белязана и дръзновена личност. Той обичаше Васил както Кръстьо Асенов, Орце, Георги Шейтанов, Христо Ясенов. Страшимиров познава отблизо физическия му и духовен образ, идеите му, душата му, която люби и мрази силно.

През 1931 г. бе празнуван шейсетгодишният юбилей на Страшимиров. Той беше организиран с подкрепата на официалната власт, за което мнозина го атакуваха зле и несправедливо (Г. Караславов и др.). Въпреки официалния си характер Страшимировият юбилей се превърна в нова манифестация на гражданския дълг, на свободата и бунта срещу насилиято.

Във връзка с юбилея Страшимиров написа ценния си автобиографичен труд „Живот и творчество“, в който разкри множество от прототиповете на

литературните си герои. В тази книга съзнателно той пропусна да пише как и защо написа „Хоро“. Сигурно в архива му ще се намерят сведения за „Хоро“ и прототипа на Васил Дългокосия. Страшимиров сигурно е разказал на близките си за него. Следва тяхното задължение да разкажат истината около „Хоро“ и най-добрия от положителните му герои — Васил Дългокосия.

Лишени от автентичните сведения на писателя, ние все пак твърдим, че за прототип на своя герой Страшимиров е взел Васил Икономов.

Кои са основанията ни?

1. Преди всичко особената дружба, която съществува между писателя и Икономов. Васил посещава често Страшимиров. Има положителни сведения, че през 1924 г. той му е давал адреси на свои другари, на които Страшимиров е пращал връзки книги („Палач и злодей“), придружени с писмо: „Изпращам Ви 10 екземпляра от „Палач и злодей“ по поръчение на Васил Икономов“ (Люб. Йончев, Пещера).

2. Страшимиров обича и се възторгва от силните личности, които по думите на Ефрем Каранфилов влизат направо в литературата, „защото са успели да превърнат краткия си живот в литература“. Сам романтик по природа, той се опива от героизма и романтиката на тяхната борба. Страшимиров обичаше Икономов. Той се е изказвал с възторг за него. Той изживява болезнено ранната му смърт, страдаше за него, както страдаше при загубата на любимия му Хр. Ясенов.

3. Сюжетът на „Хоро“ — събитията от септември 1923 г. и съпротивата от 1924—25 г., в които Васил взема живо участие.

4. Мястото на събитията — Средногорието, любимото Средногорие на Икономов.

5. Идеята принадлежност на Васил Дългокосия: той не е комунист, не е земеделец, а анархист.

6. Ограничил и локализирай събитията на „Хоро“, за автора не са много действителните борци там, от които да се прави избор.

7. Има и други борци, които биха могли да спрат вниманието на Страшимиров: Васил Попов — Героя. Но той е далечен за Страшимиров, не ги свързва лично познатство и дружба, каквато имаше с Икономов.

8. Страшимиров счел за нужно да назове литературния си герой с истинското име на прототипа, с което сочи, че неговият герой не е друг, а Икономов.

Нашата теза потвърждават и други литературни работници. „Със Страшимиров не бях много близък — пише проф. Пешев в едно писмо, — бил съм у дома му на ул. Денкоглу три или четири пъти. Той разказваше много и увлекателно на разни теми. Говореше темпераментно и с ентузиазъм за Васил Икономов. Това беше през 1926 г., Васил не беше вече жив. Аз знаех, а и Страшимиров го потвърждаваше, че Икономов често се е срещал с писателя. Васил беше много ярка, много силна личност. Аз мога с положителност да кажа, че за един от главните му герои в „Хоро“ той е взел за прототип Васил. Той не е сменил и името му.“

Не е само романтика описанието на страшните септемврийски нощи! Страшимиров описва реалистично и вярно физическия образ на Икономов. Васил е „Голобрадият исполин“: „Лунните лъчи озаряваха младежката глава. Скълчените вежди осеняваха горящи очи.“

— Марга! Ст! Много здраве от Сашко... Но Марга не може да прекрачи. И човекът, дългокос и тъмен като високата и тъмна сега Карабелйова стреха — я пригали. Слугинята притисна глава о широките му гърди. „Колко вярно Страшимиров е дал не само широките гърди на Васил, а и широката му душа, обичта към хората от народа! Той пригальва Марга и целува челото ѝ, сякаш

гали и целува родната си майка! Милост и обич в гърдите на Васил и омразата му към насилниците!

„Тресе се бялата нощ от тръби и барабани. Куршуми сякаш се сипят над къщата. Или нахлуват орди в града. Дългокосият ги водеше. „Имате ли поне оръжие?“ — „Тръгнали като на избор! Остава да дигнат по един слънчоглед. Като онези край Огоста: скакалци ще плашат... Пуста кюския!“

„Ние ще се източим в Сърбия, бай Василе. Да хванем веднаж само Балкана. Не се живее вече тук...“ Страшимиров туря пръст в раната: Васил се изправя в целия си ръст! „Не се живеяло вече тука! А народът къде ще се източи... И той ли в Сърбия?“ Васил е в стихията си именно в тия дни на борба, на изстрели и пожари! Не източване, а тука, с народа, в борба докрай.

Единния фронт Васил прилага на дело долу, в низините. Нищо, че всеки разсъждава по своему. „Забъркани глави... — мисли Иско. — Е, нищо, нали сега помага. Да, всеки с вярата си. Иско разбираше това и не се делеше от Дългокосия.“ Деца сте вие, Иско! — Ще отнемат господството на царе, папи... А тръгнали с голи ръце — мисли Васил.

„Впрочем то е дълго. Пък и не струва да спорят хора с различни гледища“ — заключава Страшимиров.

Васил обича Иско и студентката, която говори като него: „Той не е от нашите, но нали помагат сега.“ Така мисли тя „помагат“. Не само Васил — мнозина! А Васил знае, че помага на революцията, на народа. Какво добродушие и снисхождение у този боец към идейниците! — Страшимиров сам го споделя. „Иско се усмихва: очите на Дългокосия го гаят братски...“ Иско, да се отървеш от твоя Маркс, ще те заколя!“ „Пуста кюския!“ Тия думи не са измислени от Страшимиров. Той ги е слушал от Васил.

„Гроб на истински хайдутин!“ — разказва стар работник за гроба на Васил, открит наскоро край с. Белица, Ихтиманско, под грамадни буки. Малка медна плоча със скромнен надпис за живота и смъртта му и едра морена от Витоша увековечават лобното място на истинския хайдутин и народен закрилник.

Но паметникът, който Страшимиров му издигна с „Хоро“, няма равен на себе си. Паметникът на дългокосия „бай Васил“—двадесет и седемгодишният Васил Икономов!